

Gedragsaspecten rond de slaaptrek van Merels *Turdus merula* in Peize

PETER VENEMA

Inleiding

Tijdens een onderzoek naar merelslaaptrek in Peize (Venema 1991) zijn veel aantekeningen gemaakt van het gedrag dat Merels op en rond de slaappleaats vertoonden. Het slaaptrekgedrag van de Merels bleek in 1988 in hoofdlijnen overeen te komen met de beschrijving die hiervan door diverse auteurs wordt gegeven (Moller Pillot 1985, Stephan 1985, Cramp 1988, Glutz van Blotzheim & Bauer 1988). Gezien de onbekendheid van het verschijnsel merelslaaptrek bij veel vogelaars lijkt het zinvol om een beschrijving te geven van een aantal in Peize waargenomen gedragsaspecten.

Tevens wordt kort ingegaan op andere vogelsoorten die gebruik maakten van dezelfde slaappleaats.

Gebied

Het onderzoek is uitgevoerd in de gehele bebouwde kom van Peize, maar heeft zich toegespitst op de grootste slaappleaats. Deze is gelegen aan de oostkant van het dorp in een nog jong park, plaatselijk bekend als "Bosplan" (Venema 1991).

Methode

Het onderzoek naar de slaaptrek van Merels in Peize concentreerde zich vooral op het zo nauwkeurig mogelijk tellen van de aantallen. Aantekeningen over het gedrag van Merels zijn wel steeds bijgehouden maar waren geen hoofddoel van het onderzoek. Zo mogelijk tijdens en anders direct na iedere slaaptrek telling werden de meest opvallende waarnemingen van het merelgedrag genoteerd. Van andere vogelsoorten die in het bosje sliepen is alleen het totaal aantal per avond opgeschreven.

Gedragsaspecten

Overdag verblijven Merels gewoonlijk op of nabij de grond. Tegen zonsondergang wordt de drang om de slaappleaats op te zoeken steeds sterker en verlaten Merels de grond. Ze vliegen stukje bij beetje hoger op tot in een nabijgelegen boomtop of op een daknok. Hier blijven ze soms geruime tijd zitten voordat in de richting van de slaappleaats wordt vertrokken. In deze eerste "opklim-fase" van de slaaptrek roepen de vogels vaak. Heel ken-

merkend is een hoge, vrij ijle srie-roep (ook wel omschreven als sirp, ssrie, sri of seep). Deze vlucht-lokroep dient voor onderling contact tussen vliegende vogels en tevens, als ze nog in de boomtoppen zitten, om het vertrek te stimuleren. Bovendien voorkomt deze roep aanvallen door dominante of territoriumhoudende vogels bij het oversteken van 'vreemd' terrein (Cramp 1988). Dat slaaptrek met de nodige conflicten gepaard gaat, blijkt uit het feit dat Merels die elkaar met sriegeluiden lokken en stimuleren om naar de slaappleaatsen te vliegen, tegelijk hun best doen om soortgenoten uit de buurt te houden. In de opklim-fase vinden heel wat verjagings-acties plaats. Deze agressiviteit wordt luidkeels ondersteund door het wel bekende getsjink (ook wel omschreven als een herhaal pit-pit, chink, mik, tix, pink of tink).

Niet alle Merels vertrekken na het opklimmen naar de gemeenschappelijke slaappleaats. Sommige vogels keren vanuit de boomtoppen terug in hun territorium om solitair de nacht door te brengen. Dit is in Peize regelmatig opgemerkt. De vogels die wel naar de slaappleaats trekken, wachten met het vertrek vaak tot soortgenoten met dezelfde intentie in de buurt zijn. Alleen of in kleine groepjes, tot max. 10 ex, vliegen ze naar het Bosplan.

De afstand wordt vrijwel altijd in etappes afgelegd. In boomtoppen of op daken onderbreken de Merels hun slaapvlucht enige seconden tot minuten. Tijdens de vlucht en tijdens de korte onderbrekingen laten de Merels telkens hun srie-roep horen. Het gebruik van deze roep lijkt enigszins seizoensgebonden te zijn. Van begin april tot in juni werd deze vlucht-lokroep minder vaak gehoord dan in de overige maanden van het jaar.

Merels laten zich tot op zekere hoogte door de infrastructuur van het dorp leiden als ze naar het Bosplan trekken. Ze volgen graag parksingels met bomen en struiken, zodat er vooral in de buurt van de slaappleaats echte trekroutes bestaan. Het oversteken van grote open ruimtes (zoals de sportvelden ten westen van de slaappleaats) wordt bij voorkeur vermeden. Als zo'n oversteek onvermijdelijk is, blijken Merels in Peize vooral in het begin van de avond te wachten tot ze met een groepje zijn. Direct na de eerste die het er op waagt, volgt de rest in korte tijd. Later op de avond vertonen de vogels minder 'ruimtevrees'.

Na aankomst op de slaappleaats vliegen de vogels aanvankelijk wat heen en weer maar in de loop van de avond wordt dit steeds minder. Van begin april tot begin november is vaak

waargenomen dat Merels na aankomst de slaappleaats even later weer verlieten om er na enige tijd alsnog naar terug te keren. Dit heen en weer gevlieg komt met name in het begin van de avond voor en was soms zichtbaar het gevolg van (tijdelijk) geslaagde verjagings-akties door reeds aanwezige Merels.

Een deel van de vroeg aankomende Merels ging soms baden in plassen water op de bodem van het Sparrebosje. In april en juli fourageerden diverse vroeg gearriveerde Merels in de directe omgeving van de slaappleaats.

Merels die een slaapboom opzochten landden op een hoogte van 2,5 tot 4 meter in de jonge sparren, vaak luid roepend (getsjink) en doken later verder de boom in, richting stam. Het lijkt dat het roepen sterk samenhangt met de 'opzoek-fase' van een goede overnachtingsplaats. Merels die eenmaal op hun slaappleaats zaten riepen meestal niet meer. Ook bij solitair overnachtende Merels in Peize bleek het getsjink sterk gekoppeld aan het opzoeken van een goede slaaptak. Evenals de vlucht-lokroep (srie) is ook de mate waarin Merels hun getsjink uiten afhankelijk van het seizoen. Van mei tot in augustus lieten de Merels deze roep grotendeels achterwege. Daar staat tegenover dat vanaf begin april tot eind juli altijd meerdere zingende mannetjes op de slaappleaats aanwezig waren. Dit waren niet alleen de vogels die een territorium in het bosje hadden. Diverse merelmanneltjes komen zingend, in etappes, richting slaappleaats en zingen op de slaappleaats ook nog enige tijd. Zingende mannetjes en meer dan 100 Merels op dezelfde plaats blijkt in Peize goed samen te kunnen gaan. Het 'toppunt' vormde een waarneming op 9 juli toen een adult mannetje luid zingend in het topje van een spar zat, terwijl een ander adult mannetje 30 cm hieronder op een zijtak zat. Deze situatie duurde zeker 10 minuten, zonder dat de mannetjes elkaar probeerden te verjagen.

Adulte Merels kregen vanaf 4 juni op de slaappleaats gezelschap van vliegvlugge jongen. Op dit tijdstip waren deze jongen al tenminste anderhalve maand oud. De eerste jonge Merels die net het nest hadden verlaten waren in Peize al op 1 mei waargenomen.

Andere vogelsoorten

Op de slaappleaats in het Bosplan zijn in 1989 nog 16 andere vogelsoorten waargenomen die 's avonds het Sparrebosje betrokken om er te overnachten (tabel 1). Blijkens "Vogels van Drenthe" (Van Dijk & van Os 1982) is het gebruik van slaappleaatsen door Zanglijster (*Turdus philomelos*), Groenling (*Chloris chlo-*

ris), Vlaamse gaai (*Garrulus glandarius*), Kneu (*Carduelis cannabina*), Sijs (*Carduelis spinus*) en Goudvink (*Pyrrhula pyrrhula*) niet eerder in Drenthe vastgesteld. Merels reageerden gewoonlijk niet sterk op andere vogelsoorten die ook van de slaappleaats gebruik maakten. Een aantal malen is waargenomen dat er onenigheid ontstond als Merels, Koperwieken (*Turdus iliacus*) of Zanglijsters hun oog op dezelfde slaaptak hadden laten vallen. Grote onrust ontstond op momenten dat een Buizerd (*Buteo buteo*) of Blauwe Reiger (*Ardea cinerea*) in het bosje kwam overnachten. Een meer reële bedreiging voor de Merels waren predatoren als Sperwer (*Accipiter nisus*), Boomvalk (*Falco subbuteo*) en Ransuil (*Asio otus*), die regelmatig jagend werden waargenomen.

Discussie

De hoofdlijnen van het slaaptrekgedrag van Merels in Peize komen goed overeen met de literatuurgegevens (Cramp 1988, Glutz van Blotzheim & Bauer 1988, Moller Pillot 1985, Stephan 1985). De meest opvallende waarneming is de aanwezigheid van zingende mannetjes op de slaappleaats. Volgens Cramp (1988) heeft merelzang in de avond-schemering een zuivere territoriale betekenis. Deze zang bezit een agressieve component die in andere typen (bijv. ochtendzang, baltsgezang, subsong) ontbreekt. De boodschap van deze territoriale zang is duidelijk; blijf ver uit de buurt, anders komt er gedonder!

De waarnemingen in Peize ondersteunen deze visie niet; integendeel zelfs: waarschijnlijk heeft de zang op de slaappleaats een met de vlieglokroep en het getsjink vergelijkbare functie: door goed te laten horen waar je zit en waar je naar toe gaat, voorkom je dat soortgenoten het gevoel krijgen door jou beslopen te worden. Zo kan een onbedoelde confrontatie worden vermeden. Merels laten zo wellicht horen dat ze elkaars aanwezigheid tolereren, mits hun persoonlijke rechten niet ter discussie staan. Vogelzang op een gemeenschappelijke slaappleaats komt overigens bij meer soorten voor. Van o.a. Winterkoning en Spreeuw is bekend dat ze zowel onderweg naar de slaappleaats als op de slaappleaats zingen (Armstrong 1973, Gallacher 1978).

De vraag is waarom Merels in de zomer op de slaappleaats zingen en niet evenals in de winter getsjink laten horen. Vermoedelijk hangt de drang om te zingen sterk met de hormoonspiegel samen, waardoor mannetjes ongeacht of ze in hun territorium of op de slaappleaats overnachten, 's avonds wel 'moe-ten' zingen (Manning 1982, Armstrong 1973).

Tabel 1 Andere vogelsoorten op de slaappleaats in 1988 (maximum per maand).

soort	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Bl.Reiger	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Buizerd	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Houtduif	12	30	8	23	13	8	4	7	-	-	10	20
Pestvogel	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kramsvogel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	60	-
Koperwiek	45	77	143	123	-	-	-	-	-	-	28	33
Zanglijster	-	-	10	9	5	2	9	15	-	-	1	2
Keep	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Vink	33	20	3	-	1	-	2	2	-	-	18	36
Sijs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30
Groenling	2	-	3	-	-	-	-	-	-	-	16	6
Goudvink	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kneu	4	-	-	16	2	-	-	7	-	-	-	4
Spreeuw	-	50	40	250	1000	500	-	-	-	-	-	-
Vlaamse gaai	5	4	-	4	-	-	-	7	-	-	-	-
Ekster	20	30	15	6	-	3	-	-	-	-	26	-

Inventarisatiehandleidingen (cf. Hustings et al. 1985) gaan er van uit dat 's avonds zingende Merels territoriaal gedrag vertonen. De waarnemingen uit Peize laten zien dat dit niet zondermeer het geval hoeft te zijn. In gebieden waar Merels in het broedseizoen van gemeenschappelijke slaappleaatsen gebruik maken, zal hier bij het 's avonds inventariseren van broedvogels rekening moeten worden gehouden.

De aanwezigheid van andere vogelsoorten die dezelfde slaappleaats als Merels benutten, komt in de eerste plaats voort uit het zeer geschikte biotoop. Ook van nabere gebieden is bekend dat Merels samen met andere vogelsoorten van dezelfde slaappleaats gebruik maken (Cramp 1988, Moller Pilot 1985, Stephan 1985).

Dit betreft in de meeste gevallen andere lijsterachtigen.

Literatuur

- ARMSTRONG, E.A. 1973. A study of Bird Song. Dover Publications Inc. New York.
- CRAMP, S. (ed.) 1988. The birds of the Western Palearctic, Vol. V. Oxford Univ. Press, Oxford.
- VAN DIJK, A.J. EN B.L.J. VAN OS, 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- GALLACHER, H. 1978. De Spreeuw. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- GLUTZ VAN BLITZHEIM, U.N., & BAUER, K.M. 1988. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 11/II. Aula Verlag, Wiesbaden.
- HUSTINGS, M.F.H. et al. 1985. Vogelinventarisatie. Pudoc/Vogelbescherming, Wage

ningen/Zeist.

MANNING, A. 1982. Diergedrag. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht/Antwerpen.

MOLLER PILOT, H. 1985. Vogels in het Leypark, Een merelslaappleaats. De oude Ley 8:16-18.

STEPHAN, B. 1985. Die Amsel. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.

VENEMA, P. 1991. Slaaptrek van Merels (*Turdus merula*) in Peize: een armoede-verschijnsel? Drentse Vogels 4. Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe, Assen.

